

SOODSAM ELU EESTI SOODELE

„Enam kui 10 000 aastat tagasi, pärast viimast jääaega tekkima hakanud rabadest on tänaseks saanud nn ajakapslid, kus on säilinud puhas ja puutumatu loodus. Rabad on rahu ja vaikuse kantsid, kuhu on hea põgeneda argielu saatva kära ja müra eest.”

Nõnda kirjutab Ulvar Käärt trükises „Loodusturism Eestis – avastusi igal sammul”.

Soo annab võimaluse värvikate ja vastandlike emotsioonide tekkeks. Soo silmapaistvus ei piirdu pelgalt inimese vaimse värvikirevuse eest hoolitsemisega, vaid suur väärtus seisneb ka muudes unikaalsetes omadustes.

Soodes kui märgalades jääb kõrge veetaseme tõttu osa kasvavast taimestikust lagunemata ning nii ladestub taimejäänustes sisalduv süsinik osana turbast tuhandeteks aastateks. Samuti puhastub vesi soodes liigsetest toitainetest ning need alad reguleerivad paljude jõgede veerežiimi, leevendades näiteks põuda ja vähendades üleujutuste ohtu. Veerohkus on andnud soole iseäraliku välimuse ning hoidnud suuri alasid pikka aega väljaspool tavapärasest inimtegevusest. Nii on kujunenud soodest pelgupaigad mitmetele linnu- ja loomaliikidele.

Puhta looduse kaubamärk

Tavaliselt räägitakse Eestist kui väga sooderohkest maast, kus lausa 22% pindalast on kaetud soodega. Kui Eestimaa Looduse Fondi (ELF) eestvedamisel aga 2008–2011. aastal kõiki Eesti soid üle vaadati, ilmnes tõsiasi, et elusaid soid (kus turbaladestumine endiselt toimib), on alles vaid neljandik kunagisest – ülejäänud on kuivenduse tõttu muutunud turbamaaks, surnud sooks. Kunagised puutumatud loodusmaastikud vandusid viimase 70 aasta jooksul

alla võimsatele masinatele ning loosungile „Me ei oota loodusest armuande, vaid võtame neid ise!” Vaatamata soode pindala märkimisväärsele vähenemisele säilis neid Eestis võrreldes Lääne-Euroopaga siiski arvestatav hulk. Väärtuste rohkuse ja mitmekesisuse tõttu kuuluvad sood Natura 2000 elupaikade hulka. Ühtlasi on rabad (ca 64% soodest ning ca 3% Eesti maismaa pindalast) arvestatud Euroopa tasandil nii olulisteks, et need on määratletud Eesti vastutuskoostrukstena – st sood on alad, mis meile siin Eestis tunduvad tavalised, kuid teistes riikides on haruldased. Hiljuti veel põlatud maastikest on kujunenud lausa puhta Eesti looduse kaubamärk.

Soode väärtuse mõistmine on toonud kaasa soode taastamistegevused ning seda ennekõike Põhja- ja Lääne-Euroopas. Näiteks meie põhjanaabrid Soomes on juba parandanud soode seisundit 25 aastat kokku rohkem kui 200 km² suurusel alal. Eesti on selles olnud naabritest uimasem – ELFi algatatud esimesed katsetööd soode taastamisel 60 hektari (0,6 km²) suurusel alal Soomaa rahvusparkis lõpetas Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) 2011. aastal. Viimase kahel aastal on Euroopa Liidu raha toel RMK juhtimisel võetud ette ka esimesed suuremad taastamistööd. Sihtkohaks on taas olnud Soomaa, lisandunud on Muraka ja Endla soostikus abi vajavad alad. Juba 25 aastat Eesti looduskaitse vallas

tegutsevad ELF otsustas 2014. aastal looduskaitsele väärtuslike märgalade seisundi ulatuslikumaks parandamiseks taotlema toetust Euroopa Liidu programmist LIFE ning tänu heale eeltööle ja ka riigipoolsele abile õnnestuski rahastus saada.

Algab kuue soo taastamine

Eelmise aasta sügisel algas projekt „LIFE Mires Estonia“, kus Eestimaa Looduse Fondi, Tartu Ülikooli ja MTÜ Arheovisiooni koostöös plaanitakse elustada ligikaudu 58 km² looduskaitsealadele jäävaid soid. Eeluuritud, taastamistööd ning järgnev seire on planeeritud kuues suure Eesti soos: Soosaare soos Alam-Pedja looduskaitsealal (lka), Feodorisoos Agusalu lka, Ohepalu lka, Tudusoo lka, Sirtsu lka ja Lahemaa rahvusparkis paiknevas Laukasoo.

Kõigil neil aladel on tegu metsanduslikel või turba kaevandamise eesmärgil osaliselt kuivendatud soode äärealadega, mis asuvad riigimaadel ning looduskaitsealade mittemajandatavates vööndites.

Kuivendatud soode seisundi parandamiseks on vaja sulgeda paisude abil vee väljavool kraavivõrkude kaudu ning kuivenduse tõttu metsastunud aladel eemaldada mets kas täielikult või osaliselt. Projektil aladel kasvav mets ei oma kuigi suurt looduskaitselist ega ka majanduslikku väärtust ning puuvõrde kaudu toimuv aurumine hoiab veetaseme soo kiireks taastumiseks liiga madalal.

Kohe kirvest õlale võtta ja sohu minna paise rajama siiski ei saa. Enne ehitustöid on vaja igale alale teha taastamiskavad, milles analüüsitakse kinniaetavate kraavide mõju nii projektil aladele kui ka piirnevatele aladele. Samuti vaadatakse, kas on vaja puud eemaldada ning selgitatakse välja, kuidas erinevad liigid võivad oma elupaiga muutmisele reageerida. Suletavate kraavide kogupikkus on hinnanguliselt ca 240 km ning soode seisundit loodetakse parandada kokku 5800 hektaril. Taastamistööde edukust hinnatakse seiretööde käigus: vaadatakse, kas veetase on piisavalt tõusnud ja stabiliseerunud, kas sootaimestik on taastumas, uuritakse liikide elutegevust ning ühe uuendusena tehakse kaugeiret droonide abiga.

Laukarohket Selisoo raba kuivendab kõrval asuv põlevkivikaevandus.

Foto: Marko Kohv

Liigirikkuse ja pärimuse kaitse

Taastamistegevuste puhul ei piirduta ainult soode seisundi parandamisega, vaid arvestatakse ka seal elavate liikide eelistustega elupaikade suhtes. Eelkõige on luubi all metsis, rabapüü, rabakonn, kiilid ja liblikad. Samas ei unustata keskkonna terviklikkust ning ehkki projekti üks peamisi eesmärke on inimese mõju vähendamine soodele, on vajalik uurida, mida inimesed nendel soodaladel varem täpsemalt teinud on. Selleks on kavandatud projektil alade arheoloogilised uuringud, et kaardistada võimalikud muistise kohad ja nende leidmisel nuputada võimalused, kuidas taastamistegevusega vältida nende kahjustamist. Samuti töötatakse läbi pärandiga seotud andmebaasid – nt kas projektil aladel on taliteid, pelgupaiku, lugusid soojärvede või laugaste kohta.

Minevikus tuhlamise kõrval ei unustata ära ka tänapäeva ning kohalike elanike kaasamisega kogutakse vanu lugusid ja inimeste kogemusi seotuna nende soodega. Ühtlasi on see hea võimalus selgitada kohalikule rahvale soode taastamise vajalikkust, sest taastamine ei saa toimuda ainult soos, vaid ka inimeste suhtumises. Kogutud teavet esitatakse renoveeritava Tudusoo õpperajal, kodulehel (soo.elfond.ee) kättesaadavates teabe- ja õppematerjalides, õppepäevadel ja mujal.

Huvilised on oodatud ühinema ELFi talgutega, kus saab ise soode taastamisele käed külge panna (täpsem info aadressil www.talgud.ee). Taastamistööde kavandamisel tehakse tihedalt koostööd Riigimetsa Majandamise Keskuse, Keskkonnaameti ja kohalike omavalitsustega.

Projekti „Sood kaitse ja taastamine” (Conservation and Restoration of Mire Habitats, projekti nr: LIFE14 NAT/EE/000126) rahastab Euroopa Komisjoni programm LIFE ning kaasfinantseerib Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Allikas: Eestimaa Looduse Fond, www.elfond.ee, soo.elfond.ee

